

«Iekalts latvju tautas kronikā»

Pagājušā gadsimta beigās, kad senajām Grievaltas apvidus tautasdziesmām paliek arvien mazāk vietas zemgaliešu prātos, tās, it kā paspārni meklēdamas, atrod mazo Jēkabu — muižas izputināto zemnieku Graubiņu pastariti, vienpadsmito kuplajā viņu bērnu pulkā. Viegli un nemanot puiskāna sirds pildās ar meldijām, ko dažus gadus vēlāk kā nesamaksājamus dārgumus surpu nāks meklēt latviešu folkloras zelt-rači Vigneru Ernests, Jurjāns un Melngailis. Un viņu teicēju vidū būs arī Jēkaba Graubiņa tuvinieki — māte Līze Graubiņa — Jurjāna «Latvju tautas mūzikas materiālu» avotiņš, trīs viņas jaunākās māsas — Trīne, Dace un Luze, arī Jēkaba tēvs, izbijušais Baložkroga pijolnieks un lielā mēsa Līze.

Sis bērības mantojums, tautasdziesmas, kļūst par Jēkaba Graubiņa (1886—1961) likteni un saucēju balsi, tās viņa patvērums un mierinātājas grūtā stundā, slēdzene, ar kuru verami vārti uz viņa atstāto mantojumu.

Ar tautasdziesmu, pārtapušu neapklusināmā mūzikas vilinājumā, izskaidrojami viņa biogrāfijas citādi neizskaidrojamie likloči: divi lāgi Graubiņš pamet iestrādātu, drošu skolotāja vietu, lai pa nedrošiem aplinkus ceļiem tuvotos mūzikai. Pirmoreiz, pēc Valmieras semināra jau it labi iedzīvojies draudzes skolotāja un kora vadītāja darbā, viņš pēkšņi 1909. gadā pamet Trikātu un dodas uz Pēterburgu, lai tur, skolotāju institūtā patvēries, klusībā pie latviešu konservatoristiem Jāņa Zāliša un Kārļa Zaķakājas nopietni studētu mūziku. Taču liktenis ir lēmis vēlreiz pārbaudīt Graubiņa pieķeršanos mūzikai: pēc institūta beigšanas 1912. gadā viņš tiek nosūtīts

tautskolotāja darbā uz Lubānu, kur pāiet septiņi turpmākie dzīves gadi.

1919. gada rudenī, kad nodibinās Latvijas konservatorija, starp tās jauneklīgajiem un pat vēl gluži bērnišķīgajiem reflektantiem ir arī Lubānas skolotājs, kas ar saviem trīsdesmit trīs gadiem un dzīves ārdēto nopietnību drīzāk gan iederētos pasniedzēju vidū... Nevarētu teikt, ka četros mūzikas augstskolā pavadītajos gados Graubiņš būtu īpaši tuvināts tautasdziesmai. Nākamo skaņražu audzinātājs Jāzeps Vītols pat uzskata, ka folkloras pētīšana konservatorijā ir lieka un nevajadzīga, tā nevienam nacionālu skaņvalodu nav nodrošinājusi, — ar nacionālu muzikālās mentalitātes izjūtu ir, tā sakot, jāpiedzimst, vai arī tās nebūs nekad. «Ja neticat, ieklausieties Grīga un Sibeliusa mūzikā, kas ir dziļi nacionāla par spīti viņu studijām ultravāciskajā Leipcigā, ieklausieties Jurjāna latviskumā, ko izauklējusi krieviskā Pēterburgā!»

Pāiet desmit, piecpadsmit gadi un Vītola pārliecībai dedzīgi oponenti kādreizējais viņa audzēknis, tolaik jau pazīstams kritiķis. «Vai profesora kungs gribētu apgalvot, ka Grīgs, Sibeliuss un Jurjānu Andrejs būtu kļuvuši par savu tautu nacionāliem komponistiem bez šo tautu mūzikas garamantu studēšanas? Vai šī studēšana nav vismaz pašaudzināšana?» — 1937. gadā jautā «Brīvās Zemes» mūzikas recenzents Jēkabs Graubiņš. Un pastiprina savu domu ar atgādinājumu iz paša Vītola biogrāfijas, protams, skolotāja vārdu gan noklusēdams: «Kāds pazīstams komponists ar tīri latvisku uzvārdu uzauga ģimenē, kurā valdīja pavisam vācisks (ja negrib teikt: skalvācisks) gars. Par laimi studiju gados jauneklis nāca tuvākos sakaros ar vecāku studiju biedru (Jurjānu Andreju — V. B.), dedzīgu latvieti, vēlāk vispār atzītu komponistu un mūzikas folkloras pētnieku. Pēdējais jauno draugu, var teikt, atkaroja

un piegrieza latvietībai, ieinteresēdams par latviešu mūzikas folkloru [...] No pārvācotās ģimenes laimīgi atskaldītais jauneklis izauga par komponistu, kura skaņdarbos daudz latvisku elementu. Bet viņa brālis un māsa pat latviski runāt neprotot un savai tautai pilnīgi zuduši.»

Līdzās prasībai pēc mākslas demokrati-zēšanas, cīņai pret «lubu mūziku», pret «mīlestības vēstulnieku, sapņu grāmatu un sēnālu romānu» analogiem mūzikā Jēkabs Graubiņš visus turpat trīsdesmit kritiķa darba gadus uztur spēkā prasību: latviešu komponistu jaunradē nezaudēt tautasdziesmas pamatus, celt tautas garīgo kultūru, garīgo patosu visplašākajā sabiedrībā, jo tikai «inteligenta sabiedrība saglabā cieņu un izpratni pret savas tautas vēsturi un garamantām». Nepaguris Graubiņš iestājās arī par folkloras katedras nepieciešamību konservatorijā, līdz beidzot 1938. gadā tāda arī nodibinās, par pasniedzēju iesaistot pašu iniciatoru.

Bet mūzsenā Grievaltas dziesma, mīļu teicēju uzticēta, gaida arī jaunas dzīves, jauna skanējuma. Un, mūzikas augstskolā savu varēšanu atraisījis, Jēkabs Graubiņš kļūst par vienu no dižākajiem tautasdziesmas apdares meistariem. Melngaiļa diatoniskajā kora rakstībā iekļāvies, viņš iet tālāk, apdari izaudzē līdz sulīgai tautas dzīves aīnai. Tautas melosa piestrāvota arī Graubiņa instrumentālā mūzika («Spēlmanītis», «Graznas dziesmas», abi kvinteti, «Staburadzītes stāsts» u. c.), šī melosa lietderība lieliem skatuviskiem darbiem pierādīta viņa piecdesmito gadu etnogrāfiskajos uzvedumos un dramatiski ievirzītajā «Atraitnes dēlā».

Līdztekus risinās Jēkaba Graubiņa lielais «mīlestības darbs» — folkloras pētniecība. Pirmās publikācijas — «Talsu novada tautas melodijas» un «Latviešu tautas dziesmu mūzika» L. Bērziņa «Latviešu literatūras vēstures» pirmajā sējumā izpelnās K. Barona biedrības godalgu, bet tautasdziesmu metrikas un atsevišķu dziesmu vēstures pētījumus publicē periodiskā prese.

Pirmajā Padomju Latvijas Komponistu savienības plēnumā viesu interesi piesaista J. Graubiņa plašais referāts «Особенности латышской народной песни», tai pašā gadā arspriež un atzinīgi novērtē plašāko viņa pētījumu — «Paralēles starp latviešu un krievu tautasdziesmām». Isti mūsdienīga

pieeja raksturo Graubiņa darbu «Dialektiskā metode mūzikas folkloras pētniecībā», kur viņš aicina sadarboties mūziķus un literātus. Šo vajadzību ilustrē visai daiļrunīga hipotēze par «Pūt, vējiņi» izcelsmi. Dziesmas vārdi līdz tam likuši iedomāties, ka dziesma cēlusies apvidū, kur parasts satiksmes līdzeklis ir laiva. Arī Jurjānu Andrejs savai apdarei līdzī devis apakšvirsrakstu «Daugavas laivinieku dziesma», par daugaviešu dziesmu «Pūt, vējiņi!» acimredzot uzskatījis Rainis. Taču melodijas īpatnības (īsums, mazais apjoms, it kā klibojošā takts ritmiskā iekārta) tautas mūzikas pētnieku vedina uz domām, ka tā varētu būt radusies lībiešu apdzīvotā novadā, teiksim, Dundagā vai Talsos, kur pierakstīts daudz līdzīga ritma dziesmu. Folkloristikas un vēstures neizdibinātajos noslēpumos vedinādams, Jēkabs Graubiņš aicina kādreiz izpētīt, vai precībās braucējs īstenībā nav Vidzemes jūrmalas lībietis, kam apsolīta ligava Kurzemes lībju sētā un kura laivu vējiņš dzen nevis pa Daugavu, bet pāri jūras līcim.

Kā nolīdzinādamies ar bērniību par Grievaltā saņemto mūzikas mantojumu, Jēkabs Graubiņš 1949. gada pavasarī raksta «Grievaltas dziesmu lizdu», savu pēdējo lielo pētījumu. Tās ir turpat četrdesmit gados pierakstītās 182 viņa tuvinieku teiktās melodijas ar izcila folkloras pazinēja atziņām par katru dziesmu, tās vēsturi, izcelsmi, par jaunlaiku uzslāņojumiem, par Grievaltas (tagadējās Zālītes) novada mūzikas un izloknes īpatnībām.

Jurjānu Andrejam 1922. gadā aizejot, Jāzeps Vitols raizējas, ka folkloras pētniecības darbam nu nebūs turpinātāja, jo tas ir «liels, nepateicīgs, tas prasa rūķi ar neizmējamu pacietību, mūziķi ar dzintarskaidru gribu, cilvēku bez tieksmēm uz acumirkļa lauriem [...] Bet, kas šo darbu veiks, ne bagāts viņš varbūt tiks, nedz viņa vārds atskanēs [...], bet viņa vārds tiks minēts blakus Jurjāna vārdam, iekalts latvju tautas kronikā; viņš atradis zalkša dīvaini mirdzošo dimanta kronīti.» Jēkabs Graubiņš šo dimanta kronīti atrada, viņa rokās tas spoži iemirdzējās. Tad, kad viss viņa folkloristikas mantojums, publicēšanu pieredzējis, kādreiz kļūs pieejams arī lasītājam, šis mirdzums skars arī mūs, Graubiņa mantiniekus.

VIZBULITE BERZIŅA